

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 390

**Rachunkowość –
polityka makroekonomiczna –
globalizacja**

Redaktorzy naukowci

Zbigniew Luty

Magdalena Chmielowiec-Lewczuk

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2015

Redaktor Wydawnictwa: Joanna Świrska-Korlub

Redakcja techniczna: Barbara Łopusiewicz

Korekta: Hanna Jurek

Łamanie: Adam Dębski

Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronie internetowej Wydawnictwa
www.pracnaukowe.ue.wroc.pl
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska
(CC BY-NC-ND 3.0 PL)

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2015

ISSN 1899-3192
e-ISSN 2392-0041

ISBN 978-83-7695-507-0

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Zamówienia na opublikowane prace należy składać na adres:
Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
tel./fax 71 36 80 602; e-mail: econbook@ue.wroc.pl
www.ksiegarnia.ue.wroc.pl

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp	9
Jacek Adamek: Elementy kształtujące sylwetkę muzułmańskiego księgowego.....	11
Mariusz Andrzejewski, Kinga Mróz, Maciej Poppek: Testy zgodności w teorii i praktyce audytu sprawozdań finansowych.....	21
Anna Bartoszewicz: Transformacja audytu wewnętrznego w Polsce – od audytu zgodności do audytu efektywnościowego.....	36
Melania Bąk: Rachunkowość i jej kapitał, czyli rachunkowość w wymiarze niematerialnym.....	45
Anna A. Białek-Jaworska, Katarzyna Drązikowska: Polityka rachunkowości spółek notowanych na NewConnect	55
Anna A. Białek-Jaworska, Marek Żukowski, Jozef Bucko: Rola doświadczenia zawodowego w uczeniu się rachunkowości w Polsce i na Słowacji.....	64
Grzegorz Bucior: <i>Datio in solutum</i> w ujęciu bilansowym i podatkowym	74
Jolanta Chluska: Informacyjne aspekty funduszu własnego samodzielnych publicznych zakładów opieki zdrowotnej.....	82
Halina Chłodnicka: Wpływ wykonywania wyceny przedsiębiorstwa w upadłości likwidacyjnej do celów sprzedaży na wybranym przykładzie.....	91
Marek Garbowski: Przyszłość banków spółdzielczych w kontekście implementacji regulacji Basel III w polskim systemie bankowym.....	104
Magdalena Giedroyć: Relewantność informacji sprawozdawczych	114
Jerzy Gierusz, Katarzyna Koleśnik, Sylwia Silska-Gembka: Podejście praktyków do rozpoznania rezerw, zobowiązań oraz aktywów warunkowych w świetle MSSF – wyniki badania empirycznego	123
Magdalena Janowicz: Rola biegłego rewidenta w procesie połączenia spółek.....	134
Aldona Kamela-Sowińska: Obrót gospodarczy jako dobro prawnie chronione przez ustawę o rachunkowości.....	142
Małgorzata Kamieniecka: Etyka w rachunkowości wczoraj i dziś – ocena aktualności postulatów L. Paciolego	150
Katarzyna Kobiela-Pionnier: Pod presją. Wpływ lobbingu na kształtowanie standardów rachunkowości.....	160
Mariola Kotłowska: Determinanty pomiaru dokonań na poziomie procesów w przedsiębiorstwie	173
Edyta Łazarowicz: Znaczenie i przyszłość zasady ostrożności.....	183
Edward PieliCHATy: Rozpoznawanie przychodów ze sprzedaży produktów ubezpieczeniowych w księgach rachunkowych banków.....	191

Anna Mazurczak-Mąka, Paweł Zieniuk: Rewizja finansowa w jednostkach zainteresowania publicznego w świetle zmian dyrektyw unijnych...	203
Małgorzata Rówińska: Koszt historyczny i wartość godziwa aktywów – analiza modeli wyceny na podstawie wybranych spółek notowanych na GPW w Warszawie	212
Beata Sadowska: Rachunkowość w Państwowym Gospodarstwie Leśnym Lasy Państwowe	222
Karol Schneider: Przestępczość ekonomiczno-finansowa a kreatywne aspekty księgowości	234
Joanna Toborek-Mazur: Kontrowersje wokół rozliczania fuzji w międzynarodowych standardach rachunkowości	242
Piotr Wanicki: Metody wyceny efektów prac badawczo-rozwojowych	250
Małgorzata Anna Węgrzyńska: Identyfikacja bezpieczeństwa ekonomicznego w literaturze i regulacjach prawnych	261
Edward Wiszniowski: Waluty wirtualne w rachunkowości	273
Grzegorz Zimon: Wpływ grupy marketingowo-zakupowej na sytuacje i wyniki finansowe przedsiębiorstw	283

Summaries

Jacek Adamek: The profile of a Muslim accountant – influencing elements	11
Mariusz Andrzejewski, Kinga Mróz, Maciej Popek: Compliance testing in theory and practice of financial auditing	21
Anna Bartoszewicz: Transformation of internal audit in Poland – from compliance audit to performance audit	36
Melania Bąk: Accounting and its capital, that is accounting in nonmaterial dimension	45
Anna A. Bialek-Jaworska, Katarzyna Drązikowska: Accounting policy used by the NewConnect listed companies	55
Anna A. Bialek-Jaworska, Marek Żukowski, Jozef Bucko: The role of professional experience in accounting learning in Poland and Slovakia ...	64
Grzegorz Bucior: <i>Datio in solutum</i> in accounting and tax terms	74
Jolanta Chluska: Information aspects of the equity funds of the independent public health care units	82
Halina Chłodnicka: The impact of making evaluation of an enterprise in liquidation for the sale on a selected example	91
Marek Garbowski: The future of cooperative banks in the light of implementation of Basel III regulations into the Polish banking system ..	104
Magdalena Giedroyć: Relevance of reporting information	114

Jerzy Gierusz, Katarzyna Koleśnik, Sylwia Silska-Gembka: The practitioners' approach to the recognition of provisions, contingent liabilities and contingent assets in accordance with IAS 37 – the results of an empirical study	123
Magdalena Janowicz: The role of an auditor in the process of business combinations.....	134
Aldona Kamela-Sowińska: Economic turnover as an interest legally protected by Accounting Law	142
Małgorzata Kamieniecka: Ethics in accounting today and in the past – evaluation of topicality of L. Pacioli postulates	150
Katarzyna Kobiela-Pionnier: Under pressure. Lobbying influence on the shaping of accounting standards.....	160
Mariola Kotłowska: Determinants of performance measurement at the level of processes in a company	173
Edyta Łazarowicz: The significance and future of the prudence principle ...	183
Edward Pielichaty: The recognition of insurance revenues in bank bookkeeping	191
Anna Mazurczak-Mąka, Paweł Zieniuk: Financial audit of public interest entities in the light of amendments to relevant EU directives.....	203
Małgorzata Rówińska: Historical cost and fair value of assets – analyses of valuation models on the ground of some companies listed on the Warsaw Stock Exchange	212
Beata Sadowska: Accounting in the State Forests National Forest Holding	222
Karol Schneider: Economic and financial crime vs. creative aspects of accounting.....	234
Joanna Toborek-Mazur: Controversy over mergers accounting in the international accounting standards.....	242
Piotr Wanicki: Methods of research and development work effects valuation	250
Małgorzata Anna Węgrzyńska: Identification of economic safety in literature and legal regulations	261
Edward Wiszniowski: Virtual currencies in accounting	273
Grzegorz Zimon: Influence of marketing-purchasing groups on the performance and financial situation of companies	283

Jacek Adamek

Uniwersytet Ekonomiczny Wrocław

e-mail: jacek.adamek@ue.wroc.pl

ELEMENTY KSZTAŁTUJĄCE SYLWETKĘ MUZUŁMAŃSKIEGO KSIĘGOWEGO

THE PROFILE OF A MUSLIM ACCOUNTANT – INFLUENCING ELEMENTS

DOI: 10.15611/pn.2015.390.01

Streszczenie: Celem artykułu jest ukazanie atrybutów zawodowej sylwetki muzulułmańskiego księgowego, będących funkcją środowiska (instytucjonalnego, kulturowego i religijnego), w którym wykonuje on swoje zadania. Rozważania prowadzone w tekście opierają się na studiach literatury tematu i dokumentów źródłowych oraz autorskiej analizie praktyki tzw. rachunkowości muzulułmańskiej. Są one również syntezą badań prowadzonych nad kulturowymi uwarunkowaniami rachunkowości.

Słowa kluczowe: islam, rachunkowość muzulułmańska, księgowy muzulułmański.

Summary: The purpose of this article is to present the attributes of a Muslim accountant professional profile constituting the function of a certain environment (institutional, cultural and religious) in which an accountant executes the respective tasks. The discussion presented in the article is based on subject literature studies and source documents as well as the author's analysis of the so-called Muslim accountancy practice. It is also the synthesis of research carried out in the field of cultural determinants influencing accountancy.

Keywords: Islam, islamic accounting, Muslim accountant.

„(...) w islamie (...) księgowy (...) nie jest jedynie odpowiedzialny wobec przełożonych, klientów czy akcjonariuszy. Jest on sługą i powiernikiem Boga, będącego właścicielem rzeczy i zasobów, którymi on zarządza i które wykorzystuje”.

[Rahman 2003, s. 6-7]

1. Wstęp

Pożądane atrybuty charakterologiczne i zawodowe praktyków rachunkowości i kodeksy ich etyki zawodowej stają się funkcją identyfikatorów uniwersalnych (takich np., jak uczciwość, rzetelność, profesjonalizm) oraz oczekiwania interesariuszy wy-

plywających z cech środowiska prawnego, gospodarczego, społecznego czy kulturowego, w którym wykonują oni swoje zadania. Dobity przykład wpływu uwarunkowań kulturowych, a w nich religijnych, na pożądaną sylwetkę księgowego odnajdujemy w islamie. Religia ta, oddziałując na każdy wymiar i obszar życia jej wyznawców, wyznacza również zbiór stosownych cech właściwych praktykom rachunkowości.

Mając na uwadze powyższe, sformułowano cel tego artykułu, którym jest ukazanie atrybutów zawodowej sylwetki muzułmańskiego księgowego, będących funkcją środowiska, w którym funkcjonuje on zawodowo.

Rozważania prowadzone w tekście opierają się na studiach literatury tematu i dokumentów źródłowych oraz autorskiej analizie praktyki tzw. rachunkowości muzułmańskiej. Są one również syntezą badań prowadzonych nad kulturowymi uwarunkowaniami rachunkowości. Treść artykułu bazuje na fragmentach przygotowanej monografii, dotyczącej wybranych problemów finansów muzułmańskich.

2. Muzułmański księgowy

Historia rachunkowości muzułmańskiej, a więc i historia praktyków zajmujących się tą dziedziną wiedzy i umiejętności zawodowych, sięga czasu objawień proroka Mahometa i początków świętej księgi Koranu. Pojawienie się profesji księgowego w islamskiej przestrzeni kulturowej, społecznej i ekonomicznej odnotowano już w manuskryptach Ahmada bin Ali Al-Kalkasandiego, z których ostatni datowany jest na rok 1418. Jak stwierdzają H.B. Afifuddin i A.K. Siti-Nabiha [2010, s. 970]: „(..) książka ta stanowi dowód stosowania rachunkowości i zatrudniania księgowych w społeczności muzułmanów (...) od początków tworzenia muzułmańskiego państwa w 622 roku”.

Muzułmański księgowy (arb. *al-Katib, al-Amil, Mubashir, Muhtasib, Katibal-Mal*) jest osobą „dokonującą sprawiedliwego pomiaru”, która swoje działanie podporządkowuje m.in. poniższym słowom Koranu [II/282, s. 149, XI/85, s. 409]¹: „(..) O wy, którzy wierzyacie! Jeśli zaciągacie dług między sobą na określony czas, to zapisujcie to! I niech zapisuje między wami pisarz, według sprawiedliwości. I niech pisarz nie sprzeciwia się, by pisać tak, jak nauczył go Bóg. I niech on pisze, a dłużnik niech dyktuje! I niech pisarz boi się Boga, swojego Pana, i niczego nie umniejsza. (...) Dawajcie pełną miarę i wagę, sprawiedliwie! Nie powodujcie uszczerbku w ludzkich dobrach”.

Zawód ten, już od zarania islamu, cieszył się poważaniem członków *Ummy*, realizując powierzoną mu (przez Allaha) funkcję sprawiedliwego i zgodnego z prawdą pomiaru oraz komunikowania sposobów i efektów wypełniania narzuconych przez Boga przykazań, definiujących i regulujących wszystkie wymiary życia

¹ Są to tylko wybrane fragmenty świętej księgi muzułmanów, które można odnieść do praktyków i praktyki rachunkowości.

wyznawców tej religii. Społeczna pozycja księgowego oraz zakres ciążących na nim zobligowań, wpływających z istoty muzułmańskiej koncepcji odpowiedzialności (*accountability*)², znajdują bezpośrednio odbicie w pożądanym obrazie jego sylwetki, kreślonym przez przypisane mu przymioty o charakterze zawodowym, etycznym czy kulturowym.

Dla przykładu A. Rahman [2010, s. 41-42] wskazuje, że wśród podstawowych cech, jakimi winien charakteryzować się muzułmański księgowy, znajdują się:

- uczciwość zawodowa – łączona z nabytymi kompetencjami i kwalifikacjami do wykonywania zawodu księgowego,
- odpowiedzialność w realizacji funkcji wiceregenta – odnoszona do świadomego i zgodnego z nakazami religii, sposobu wykorzystania przez człowieka dóbr powierzonych mu przez Allaha,
- szczerość – wiązana z obowiązkiem posłusznego wobec Boga wykonywania swych obowiązków, niepoddawania się w swej pracy czynnikom ograniczającym jego uwielbienie,
- pobożność – łączona z: obawą wobec Allaha w sytuacji wykonywania jego przykazań i unikania rzeczy zakazanych oraz nakazem czynienia przez księgowego rzeczy dobrych, a nie złych,
- prawość – decydująca o przyjęciu postawy, zgodnie z którą księgowy winien dążyć do wysokiego stopnia sprawiedliwości i doskonałości swych działań, opierając się na inteligencji danej mu przez Allaha, którą należy wykorzystać przy wykonywaniu doczesnych obowiązków,
- poczucie odpowiedzialności (*accountability*) wobec Boga – odnoszone do ugruntowania świadomości, że muzułmański księgowy odpowiada najpierw przed Bogiem, jako pierwotnym pryncypałem, a następnie dopiero przed innymi, ziemskimi interesariuszami.

N. Rahim i in., prezentując zadania wykonywane przez muzułmańskiego księgowego w obszarze: wypełniania zobowiązań związanych z koncepcją odpowiedzialności muzułmańskich instytucji, wsparcia procesów decyzyjnych, ochrony środowiska naturalnego oraz zapobiegania oszustwom i wyzyskowi, definiują równoległe podstawowe cechy, jakimi winien się on charakteryzować. Autorzy ci, w zbiorze wymaganych atrybutów muzułmańskiej praktyka rachunkowości umieszczają [2012, s. 1289-1290]: a) posiadanie wiedzy z zakresu muzułmańskiego prawa szariatu, b) pełne oddanie i podporządkowanie religii islamu, c) wiarygodność i zaufanie, d) perfekcję i precyzję w wykonywaniu obowiązków zawodowych oraz e) profesjonalizm. Omówienia tych cech ukazano w tab. 1.

Zaprezentowane wymagania na pewno nie wyczerpują zbioru cech, jakie przypisuje się księgowemu funkcjonującemu w środowisku definiowanym przez religijny, społeczny i ekonomiczny kod islamu. Uzupełnieniem spojrzenia na sylwetkę

² Szerzej na ten temat w [Adamek 2014].

Tabela 1. Cechy muzułmańskiego księgowego

Wiedza z zakresu prawa szariatu
Znajomość prawa szariatu to jeden z podstawowych atrybutów przypisanych praktykom rachunkowości muzułmańskiej. Wiedza ta jest niezbędna dla np. odróżnienia cech muzułmańskich i konwencjonalnych transakcji finansowych (np. <i>mudarabah</i> , <i>murabahah</i>) oraz ich ujęcia w systemie finansowo-księgowym podmiotów dokonujących takie transakcje. Wykorzystanie wiedzy z zakresu szariatu jest niezbędne do prawidłowego wyznaczenia podstawy zobowiązań z tytułu <i>Zakah</i> (jeden z podstawowych celów tego modelu rachunkowości). Znajomość szariatu i jego sprawne zastosowanie w praktyce rachunkowości jest także czynnikiem umożliwiającym należyte usprawiedliwienie i racjonalizację osądów i decyzji islamskiego księgowego, przy założeniu, że jego praca podporządkowuje się wskazówkom zawartym w tych regulacjach.
Pełne oddanie i podporządkowanie się religii islamu – pobożność
Od muzułmańskich księgowych wymaga się silnego zaangażowania religijnego. Zaangażowanie to wskazuje, że swym działaniem nie sprzeciwią się oni nauce i zasadom islamu. Religijność ma wskazywać również na akceptowany i praktycznie stosowany jasny podział tego, co jest dozwolone (<i>halal</i>) i zabronione (<i>haram</i>). Ma ona także silne przełożenie na etykę zachowań muzułmańskiego księgowego w podejmowanych przez niego działaniach.
Wiarygodność i zaufanie
Muzułmański księgowy traktowany jest jako powiernik organizacji (np. podmiotu gospodarczego), którego zadaniem jest przygotowanie jej sprawozdania finansowego. Pociąga to za sobą założenie, iż jest on osobą wiarygodną i pełną zaufania, przy czym sama wiarygodność w islamie traktowana jest jako manifestacja wiary. Księgowy, wypełniając funkcję powiernika szerokiego grona interesariuszy, powinien kierować się w swym działaniu kodeksem etyki, w którym kwestia wiarygodności i zaufania musi być czynnikiem brany pod uwagę przy rozstrzyganiu wśród księgowych problemów o naturze moralnej.
Perfekcja i precyzja w wykonywaniu obowiązków zawodowych
Muzułmańscy księgowi powinni być perfekcyjni i precyzyjni w wykonywaniu swych zadań, dzięki czemu będą mogli dokonywać „sprawiedliwego pomiaru”. Muszą oni być ostrożni w ochronie praw osób trzecich, kierując się precyzją w swych zawodowych osądach (np. powinni różnicować liczbę dni dla roku księżycowego i roku słonecznego w procesie rozliczania wynagrodzeń pracowników).
Profesjonalizm
Profesjonalizm muzułmańskich praktyków rachunkowości wiąże się z wyposażeniem ich we wszystkie wymagane dla tego typu zawodu umiejętności i kwalifikacje. Zatrudnianie na tym stanowisku osób niewykwalifikowanych i/lub niezdolnych do skutecznego wykonywania obowiązków traktuje się jako oznakę braku odpowiedzialności. Praca taka może być przydzielana tylko osobom wykazującym odpowiednie predyspozycje fizyczne i prawne. Takie ujęcie wskazuje na niezgodność z prawem powierzania obowiązków księgowego osobom niezdolnym do wykonywania tej pracy.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: [Rahim i in. 2012, s. 1289-1290].

muzułmańskiego praktyka rachunkowości może być zagadnienie kodu etyki zawodowej przypisanej omawianej profesji oraz kwestia jego zróżnicowania jako funkcji przyjmowanego światopoglądu (mowa tu o porównaniu kodu etyki zawodowej właściwego dla „konwencjonalnych” księgowych i ich muzułmańskich odpowiedników).

3. Etyka zawodowa muzułmańskich księgowych

Rozważania nad kwestią kodu etyki zawodowej księgowych podporządkowują się założeniu, że etyka winna być nieodłącznym elementem praktyki rachunkowości. Poprzez zbiór ogólnie akceptowanych zasad, wartości i wzorów zachowań daje ona możliwość odróżnienia kategorii dobra i zła, sprawiedliwości i niesprawiedliwości, akceptacji lub nieakceptacji określonych postaw czy decyzji.

Pojęcie etycznego kodu zachowań praktyków rachunkowości nie jest jednoznacznie rozumiane. Kod ten może być np. postrzegany jako umowa pomiędzy społeczeństwem a księgowymi, która zobowiązuje ich do jak najlepszego, obiektywnego i zgodnego z przyjętymi zasadami wykonywania swoich obowiązków wobec grona interesariuszy, wykorzystujących przygotowaną przez nich informację w procesach decyzyjnych. Jest on instrumentem samoregulacji profesjonalistów rachunkowości, którzy dzięki temu narzędziu mogą wpływać na swych członków, a przez to wykorzystywać je do ochrony własnych interesów. Traktuje się go również jako obowiązkowy element praktyki rachunkowości, który daje księgowym określone wskazówki oraz formułuje zasady stojące na straży prawidłowych wyborów dokonywanych w zróżnicowanych okolicznościach.

Międzynarodowa Federacja Księgowych (IFAC), definiując istotę swego kodu zachowań etycznych, stanowi, że jest on zbiorem [*Defining and Developing...* 2007, s. 6] „(...) zasad, wartości, standardów i reguł zachowania, które kierują decyzjami i procedurami w organizacji w sposób, który: a) przyczynia się do wzrostu dobrobytu jej kluczowych interesariuszy, b) szanuje prawa stron, których dotyczy jej działalność”.

Według Kodeksu Etyki Zawodowych Księgowych IFAC [2009, s. 4] cechą zawodu księgowego jest przyjęcie odpowiedzialności za działanie w interesie publicznym. Stąd też odpowiedzialność takiej osoby nie może ograniczać się wyłącznie do zaspokojenia potrzeb indywidualnego klienta lub pracodawcy. Praca zawodowego księgowego, pozostając w zgodzie z omawianym kodeksem, winna być charakteryzowana przez [*Kodeks Etyki...* 2009, s. 4-5]:

- uczciwość – czyli postępowanie w sposób otwarty i uczciwy we wszystkich powiązaniach zawodowych i gospodarczych,
- obiektywizm – obrazowany troską, aby uprzedzenia, konflikty interesów lub niepożądane oddziaływanie osób trzecich nie wpływały na osądy o charakterze zawodowym lub gospodarczym,
- zawodowe kompetencje i należytą staranność – posiadanie fachowej wiedzy oraz umiejętności zawodowych na poziomie wymaganym dla zapewnienia, że klient lub pracodawca uzyskuje kompetentne, profesjonalne usługi, oparte na najnowszych rozwiązaniach z zakresu wykonywania zawodu, regulacji prawnych i metodologii, a także zachowywanie staranności oraz przestrzeganie odpowiednich standardów technicznych i zawodowych,

- zachowanie tajemnicy informacji – przestrzeganie zasady zachowania tajemnicy informacji uzyskanych w wyniku powiązań zawodowych i gospodarczych; w związku z tym zawodowy księgowy nie ujawnia takich informacji stronom trzecim bez odpowiedniego i wyraźnego upoważnienia, chyba że ich ujawnienie wynika z prawnych lub zawodowych uprawnień lub obowiązków, oraz nie wykorzystuje takich informacji do realizacji swoich korzyści lub korzyści stron trzecich.
- profesjonalne postępowanie – czyli postępowanie zgodne z odpowiednimi przepisami prawa i regulacjami oraz unikanie wszelkich działań dyskredytujących zawód.

Amerykański Instytut Biegłych Rewidentów (AICPA) w swym kodzie etyki zawodowej (jest to jeden z pierwszych na świecie tego typu dokumentów) wskazuje sześć zasad, którym podlegać winna aktywność praktyków rachunkowości. W ich zbiorze instytucja ta umieszcza [*Code of Ethics...*]: odpowiedzialne działanie, honorowanie zaufania publicznego, integralność działania z obowiązującymi normami, zachowanie obiektywności i niezależności, należyta staranność oraz podporządkowanie zakresu i charakteru świadczonych usług przyjętemu kodowi zachowań.

Zaprezentowane wymagania charakteryzują pożądane atrybuty sylwetki księgowego, właściwe dla zachodniego rozumienia istoty rachunkowości i przestrzeni, w której realizuje ona przypisane jej cele. Warto w tym miejscu odnieść się do problematyki kodu etyki zawodowej muzułmańskich księgowych, charakteryzującego specyfikę muzułmańskiego modelu pomiaru i ujawnień rachunkowych i jego praktyków.

Organizacja Rachunkowości i Rewizji Finansowej dla Islamskich Instytucji Finansowych (*The Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions* – AAOIFI), definiując Kod Etyki dla Księgowych i Audytorów Muzułmańskich Instytucji Finansowych, wskazuje, że kod ten [AAOIFI 1998] (za: [Pomeranz 2004, s. 11]): „(..) zwiera ramy etyczne dla księgowych, pochodzące z zasad i reguł muzułmańskiego prawa szariatu. Uważa się, że muzułmańscy księgowi będą motywowani do przestrzegania tego kodu z powodu przekonań religijnych oraz traktowania go, jako sposobu wypełniania rozkazów Allaha”.

Słowa te w sposób bezpośredni akcentują religijne podporządkowanie owej regulacji, co w przypadku środowiska, w którym ją opracowano oraz w którym jest ona implementowana, nie budzi żadnego zdziwienia. Struktura tego kodu obejmuje trzy części. Są nimi: I. Fundamenty etyki rachunkowości. II. Zasady etyki dla księgowych. III. Zasady etycznego postępowania księgowych.

Część pierwsza – Fundamenty etyki rachunkowości, obejmuje siedem pierwotnych powinności, tj. [Hossain, Karim, Islam 2007, s. 48]: prawość, szczerłość, pobożność, sprawiedliwość, bojaźń Boga, odpowiedzialność wobec Boga, powiernictwo. Na elementach tych AAOIFI oparła sześć podstawowych zasad etycznych. W ich zbiorze znalazły się zasady: wiarygodności, legitymizacji, obiektywizmu, kompetencji zawodowych i rzetelności, postępowania opartego na wierze i profesjonalni-

zmu w zachowaniu, które to następnie organizacja ta rozwinęła w tzw. wiodące zasady postępowania etycznego muźulmańskich księgowych.

Poszerzeniem rozważań dotyczących specyficznych cech kodeksu etyki zawodowej definiującego sylwetkę praktyka rachunkowości funkcjonującego w religijnej, społecznej i gospodarczej przestrzeni islamu może być porównanie tych atrybutów z zasadami przypisanymi etyce postępowania konwencjonalnego/zachodniego księgowego (zob. tab. 2).

Tabela 2. Konwencjonalne (zachodnie) a muźulmańskie rozumienie zasad kodeksu etyki zawodowej księgowych

Konwencjonalny (zachodni) kod etyki zawodowej księgowych	Muźulmański kod etyki zawodowej księgowych
Odpowiedzialność	
Wykonując obowiązki zawodowe, we wszystkich działaniach należy kierować się profesjonalnymi i moralnymi osądami	Z perspektywy islamu siła ludzkiego umysłu nie można pozostawiać wyłącznie tego, co jest użyteczne, a co zabronione. Oznacza to, że religia ta uznaje rolę rozumu w teoretyzowaniu moralności i etyki tylko w sposób, który potwierdza ludzką egzystencję. Jest to konsekwencją założenia, że naturalne ograniczenia człowieka tworzą powody dla boskiego określania tego, co jest prawe, a co złe. Ludzki rozum może i powinien być wykorzystywany tylko w celu dopasowania ludzkiego działania do etyki i moralności, zdefiniowanej przez islamskie prawo szariatu. W islamie odpowiedzialność dotyczy trzech obszarów, tj.: a) odpowiedzialności wobec Boga, który stworzył człowieka oraz przekazał mu do wykorzystania ziemskie zasoby, b) odpowiedzialności wobec siebie samego, c) odpowiedzialności wobec społeczności <i>Ummy</i> . Stąd też muźulmański księgowy musi spełniać wszystkie zobowiązania wynikające z odpowiedzialności wobec Allaha, siebie samego i społeczeństwa.
Interes publiczny	
Należy przyjąć obowiązek działania w sposób służący interesowi i zaufaniu publicznemu, wykazując zarazem profesjonalne zaangażowanie	Islam przyjmuje zasadę prymatu interesu publicznego nad interesem jednostki. Rolą muźulmańskiego księgowego jest jednak upewnienie się, że interes ten jest zgodny z prawem szariatu. Działanie to wynika z założenia relatywnego postrzegania przez określone grupy społeczne istoty ich interesu, a więc i tego, co dla nich jest dobre, a co złe, przy czym rozstrzygnięcia te podlegają założeniu, iż tylko Allah posiada pełną wiedzę na temat tego, co w działaniu człowieka jest dobrem, a co złem.
Uczciwość/integralność	
Dla utrzymania i zwiększenia zaufania publicznego wszystkie obowiązki zawodowe należy wykonywać z poczuciem największej uczciwości oraz integralności z obowiązującymi normami	Islam popiera zasadę uczciwości i integralności religijnej w wykonywaniu wszystkich działań, w tym i tych o charakterze zawodowym. Muźulmanie winni utrzymywać integralność ze swoją wiarą, jest to także warunek zachowania ich własnej integralności i poczucia uczciwości.

Tabela 2, cd.

Obiektywność i niezależność	
W związku z wypełnianiem powinności zawodowych należy zachować obiektywizm i być wolnym od konfliktu interesów	Islam wymaga od księgowych obiektywizmu i niezależności wydawanych opinii, zgodnie z założeniem, iż muzułmanin winien zachowywać się sprawiedliwie wobec braci w wierze i wobec nie muzułmanów, nawet w sytuacji, gdy osoby te mogą go znienawidzić za czynienie sprawiedliwości. Zgodnie z nauką islamu muzułmanin musi poddać weryfikacji prawdziwość każdej informacji, szczególnie w sytuacji, gdy jej treść miałaby negatywny wpływ na innych. Stąd też osądy księgowych muszą mieć za swą podstawę wiarygodne i dokładne informacje.
Należyta staranność	
W dążeniu do stałej poprawy kompetencji i jakości usług oraz zawodowej odpowiedzialności należy przestrzegać standardów technicznych i etycznych	Islam przyjmuje wymóg należytej staranności, przy czym rozwija tę kwestię o zagadnienia pomijane w konwencjonalnym (świeckim) rozumieniu tego zalecenia. Muzułmański księgowy winien wywiązywać się ze swych obowiązków w sposób jeszcze lepszy i pełniejszy niż oczekiwanie jego klienta, gdyż dla muzułmanów życie powinno być tak idealne jak to tylko możliwe. Ponadto księgowi, tak jak wszyscy wyznawcy proroka, winni uważać, że nagroda w przyszłym życiu jest ważniejsza od tego, co za swą pracę mogą otrzymać w życiu doczesnym. Stąd też od osób tych oczekuje się, iż będą wykonywać swą pracę najlepiej jak to możliwe, nie jednak ze względu na doczesne wynagrodzenie, co równoległe nie oznacza jednak rezygnacji z tego typu ekwiwalentu, który musi być ustalony w sposób sprawiedliwy. Tak jak wszystkich muzułmanów, jak i księgowych obowiązuje zasada naśladowania Mahometa w każdym aspekcie życia społecznego, politycznego czy ekonomicznego.
Zakres i charakter usług	
W określaniu zakresu i charakteru świadczonych usług należy przestrzegać zasad kodeksu postępowania zawodowego	Z islamskiego punktu widzenia określanie granic i zakresu usług leży w gestii rządu i ekspertów religijnych, przy nadrzędnej funkcji w tym zakresie wypełnianej przez Allaha i Mahometa. Ważne jest, aby zarówno rząd, jak i eksperci w swych decyzjach kierowali się nauką islamu. Stąd też można odnieść to zalecenie na działanie muzułmańskich księgowych, których natura i zakres świadczonych przez nich usług w żadnym przypadku nie mogą wykraczać poza ramy wyznaczone zasadami wyznawanej religii.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: [Al-Aidaros, Idris, Shamsudin 2011, s. 101-102].

W islamie przestrzeganie kodeksu moralnego i etyczne postępowanie stanowią część wyznawanej wiary. Islam, kładąc silny nacisk na wartości etyczne, zwraca się w swym przesłaniu do wiernych, aby przestrzegali norm kodeksu moralnego w relacjach rodzinnych, kontaktach z sąsiadami i przyjaciółmi, w swoich transakcjach handlowych, sprawach społecznych oraz we wszystkich sferach życia publicznego i prywatnego (zob. m.in. w: [Hossain, Karim, Islam 2007, s. 49]). Zalecenia te odnoszą się także do aktywności zawodowej muzułmańskich księgowych. Ich pod-

porządkowanie tym wymogom pozwala traktować kodeks etyki zawodowej jako składową tzw. etyki islamu, a sam zbiór tych norm postrzegać jako narzędzie, które [Hossain, Karim, Islam 2007, s. 49-50] „(...) chroni księgowych przed błędami w ich sztuce, jest przypomnieniem ich odpowiedzialności [*accountability* – przyp. aut.], jako części ich osobistych wartości i wiary, zapewnia korzyści zarówno dla organizacji, jak i dla użytkowników oraz jest źródłem profesjonalizmu, transparentności i odpowiedzialności w praktyce”.

Warto tu podkreślić, iż omawianego kodeksu nie należy traktować jako alternatywy dla konwencjonalnego/zachodniego kodeksu postępowania praktyków rachunkowości. Jest on raczej uzupełnieniem, dopełnieniem pożądanym praktyk, dopasowującym charakterystykę działalności i sylwetkę praktyka rachunkowości do oczekiwań, jakie przed tego typu aktywnością zawodową i osobami ją podejmującymi formułuje islam, postrzegany przez pryzmat systemu religijnego, społeczno-socjalnego, politycznego i ekonomicznego.

4. Wnioski

Podsumowując rozważania prowadzone w artykule, formułuje się dwa wnioski o różnej naturze zawartych w nich uogólnień.

Wniosek 1. Działanie praktyków rachunkowości, oparte na technicznych i instytucjonalnych instrumentach systemu pomiaru i ujawnień rachunkowych, skierowane jest na wypełnianie powierzonych im obowiązków, formułowanych przez szerokie grono interesariuszy. Interesariusze ci, wykorzystując w swych decyzjach informacje dostarczane przez system rachunkowości, zakładają, że jest on obsługiwany przez jednostki wyposażone w cechy charakterologiczne i zawodowe stojące na straży rzetelności, wierności i użyteczności dostarczanych przez nie informacji, kierujące się w swym postępowaniu zunifikowanymi normami zawodowymi.

Wniosek 2. Sylwetka muzułmańskiego księgowego w sposób bezpośredni podporządkowuje się wyzwaniom, jakie przed tą profesją formułuje islam. Jest ona odzwierciedleniem: a) muzułmańskiej koncepcji odpowiedzialności (*accountability*), wypływającej z prymatu boskiego pierwiastka nad tym, co jest doczesne, oraz b) cech ujętych w kodeksie etyki zawodowej praktyków rachunkowości, wypływających z religijnego i społeczno-ekonomicznego przesłania tej religii.

Literatura

Adamek J. (2014), *Koncepcja odpowiedzialności w rachunkowości islamskiej*, [w:] Lelusz H., Burchart R. (red.), *Współczesne problemy rachunkowości w teorii i praktyce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Olsztyn.

- Affuddin H.B., Siti-Nabiha A.K. (2010), *Towards good accountability: The role of accounting in islamic religious organisations*, "World Academy of Science, Engineering and Technology", Vol. 66.
- Al-Aidaros, A.H., Idris K.M., Shamsudin F.M. (2011), *The accountants' ethical code of conduct from an islamic perspective: Case in Yemen*, "Journal of Global Management", Vol. 2, No. 1.
- Code of Ethics for Professional Accountants*, American Institute of Certified Public Accountants, <http://www.aicpa.org/Research/Standards/CodeofConduct/Pages/sec50.aspx>.
- Defining and Developing an Effective Code of Conduct for Organizations* (2007), Professional Accountants in Business Committee, IFAC, New York
- Hossain K., Karim M., Islam S. (2007), *A comparative analysis of conventional ethical code and islamic ethical code in accounting profession*, "Thoughts on Economics", Vol. 20, No. 1.
- Kodeks etyki zawodowych księgowych* (2009), IFAC, tłum. SKwP, Nowy Jork.
- Koran (2009), przekład J. Bielawski, Faktor, Warszawa.
- Pomeranz F. (2004), *Ethics: toward globalization*, "Managerial Auditing Journal", Vol. 19, No. 1.
- Rahim N., Ghani N., Laluddin H., Mat Nor Mat Zain, Zakaria Z. (2012), *A new breed of islamic accountants and their role in Islamic institutions*, "Advances in Natural and Applied Sciences", Vol. 6, No. 8.
- Rahman A. (2010), *An Introduction to Islamic Accounting Theory and Practice*, CERT, Kuala Lumpur.